

них досліджень // Проблеми зіставної семантики. – Вип. 6 – К.: КНЛУ, 2003. – С. 227-231.

15. Тищенко О.В. Концептуальна архітектоніка обрядових стереотипів: зіставний аспект // Проблеми зіставної семантики. – Вип. 5. – К.: КНЛУ, 2001. – С. 15-18.

16. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

17. Ludwig Wittgenstein. Philosophical investigations, 1953, Macmillan, Part 1, No. 18.

18. Tim Connell. Words are not enough. The Linguist, – No2, 2008

19. www.askoxford.com/worldofwords/newwords/?view=uk

20. www.geocities.com/CollegePark/4110/whorf.html

21. www.europa.eu.int/eurodicautom

22. www.bulgarian-translator.com/blogger/2006/04/euwordsmith-lifts-lid-on-eurojargon.html

23. www.collins.co.uk/books.aspx&group=140.

24. www.iol.org.uk

УДК: 303.446 (81'221)

О.В. Ольхович,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
м. Тернопіль

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розкрито особливості невербальної комунікації як необхідної складової володіння іноземною мовою та однієї із основних складових міжкультурної компетентності. Зроблено спроби в загальному окреслити полісемію невербально-го комунікативного елемента у контексті різних культур.

The article deals with the peculiarities of the non-verbal communication as an important component of foreign language proficiency and one of the main constituents of intercultural competency. It has been attempted to give the general outline of non-verbal communicative element polysemy in the context of different cultures.

Нові комунікаційні технології (Інтернет, електронна пошта, кабельне телебачення), всезростаюча швидкість та доступна для багатьох ціна міжнародних перевезень, міграційні потоки, інтернаціоналізація бізнесу впливають на збільшення кількості осіб, залучених до міжнародної комунікації. Представники влади, вищих навчальних закладів та приватного бізнесу наголошують, що інтер-

націоналізація навчальних планів не лише важлива для утримання конкурентоспроможності у глобалізованому світі, але навіть є необхідною у світі, який може функціонувати лише за рахунок глобального співробітництва. Його передумовою є розвиток міжкультурної компетентності [15].

Оскільки XXI ст. є століттям мультикультурного діалогу, одним із основних завдань професійної підготовки висококваліфікованих фахівців є розвиток особистості, яка не лише володіє багатьма мовами, але й має знання щодо особливостей культури носіїв певної іноземної мови. Як зазначив К. Корхонен: “Фахівець, який є успішним у звичному (рідному) середовищі необов’язково буде рівнозначно успішним, працюючи у новому середовищі із іншою культурою [17]. Із важливістю зв’язку між міжкультурною компетентністю та професійним успіхом погоджуються низка інших дослідників [13; 16; 18; 20]. У цьому контексті поняття міжкультурної компетентності передбачає поєднання когнітивних, афективних та поведінкових складових [12]. Розвиток міжкультурної комунікативної компетентності, що передбачає функціональні вміння розуміти погляди і думки представників іншої культури, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки є максимально необхідним для сучасного фахівця. Це створює основу для професійної мобільності, підготовки до умов життя, які швидко змінюються, долучає фахівця до стандартів світових досягнень, збільшує можливості професійної самореалізації на основі комунікативності і толерантності.

Мета даної праці – розкрити особливості невербальної комунікації як однієї із основних складових міжкультурної компетентності.

Окрім лінгвістичних навичок, міжкультурна компетентність включає навички із налагодження контактів із людьми [15]. В процесі міжкультурної комунікації невербальне спілкування є її складовою і взаємопов’язано із вербальним спілкуванням. Вченими встановлено, що спілкування як спосіб соціально-психологічної взаємодії людей може відбуватись у змішаній формі – вербальній та невербальній [9; 11]. Невербальна комунікація – це обмін невербальними повідомленнями між особами, а також їх інтерпретація [10, с. 46]. За проведеннями спостереженнями було встановлено, що в процесі спілкування лише 7% інформації передається вербально, близько 38% ми отримуємо за допомогою інтонації, решту 55% належать іншим видам невербальної комунікації [6]. Як зауважив Ф. Яндт, знання культурних та характерних особливостей інших, включаючи невербальну поведінку, допоможе покращити спілкування між культурами [14].

Елементи вербальної та невербальної комунікації можуть доповнювати, суперечити, замінювати та регулювати один одного. Невербальне повідомлення може доповнювати вербальне, якщо один

із співрозмовників усміхаючись каже: “Привіт, як справи?”. Якщо ж ви, не дивлячись у вічі своєму співрозмовнику, говорите: “З Вами дуже приємно розмовляти”, така невербальна поведінка суперечить позитивному вербальному повідомленню. Невербальна поведінка може замінювати вербальне повідомлення: дитина може показати на іграшку, замість того, щоб сказати: “Хочу цю іграшку”. Невербальні дії можуть регулювати вербальні повідомлення, а саме використовувати невербальні знаки для координації взаємодії між людьми. Наприклад, за кивком голови, поглядом, інтонацією чи нахилом тулуба можна зрозуміти, що надійшла наша черга говорити [10, с. 46-47]. Невербальна комунікація, така як жести також може допомогти підтримати увагу слухача.

Для володіння міжкультурною компетентністю необхідними є знання особливостей невербальної комунікації, основними компонентами якої є такі: візуальний контакт (окулістика); вираз обличчя (міміка), постава, жести тіла (кінесика); дистанція між співрозмовниками (проксемика); темп та час (хронеміка); дотики (гаптика) та ін.

Візуальний контакт (окулістика) передає широкий діапазон відчуттів та емоцій особи. Візуальний контакт може спонукати до початку/закінчення розмови; упродовж розмови він може виражати увагу/неувагу до співрозмовника. Спеціалісти часто порівнюють погляд із дотиком, він психологічно зменшує дистанцію між особами [10, с. 48].

Спілкуючись з представниками різних народів, потрібно враховувати традиції візуальних контактів і правильно розуміти наявність чи відсутність прямого погляду. Ще донедавна туристів у США попереджали, щоб вони уникали дивитися прямо в очі незнайомим людям на вулицях, бо ті можуть такий погляд розцінити як знак агресії. Пильний погляд, спрямований на речі (особливо в країнах Сходу та півдня Європи) може спровокувати у господаря думку, що йому налякають, щоб подарувати певну річ. У деяких частинах світу, особливо у Східній Азії, візуальний контакт може викликати непорозуміння між представниками різних національностей. Підтримання безпосереднього візуального контакту із керівником чи із людьми старшого віку призводить до враження про вас як про агресивну та неввічливу особу, що є цілком протилежною реакцією у культурах Заходу [21].

Кінесика (гр. *kinesis* – рух) – сукупність рухів людського тіла (жестів, міміки), що використовуються у процесі спілкування (за винятком рухів мовленнєвого апарату) [3]. Кінесика вивчає відображення поведінки особи в її невербальних проявах, до яких належать міміка (рух м’язів лиця), пантоміміка (рух всього тіла), “вокальна міміка” (інтонація, тембр, ритм, вібрато голосу), експресія (виразність, сила прояву почуттів, переживань), яка може стати вирішальною у інтерпретації висловлювань.

Жести класифікують на універсальні, національні, субнаціонально марковані та індивідуально специфічні [19; 22]. Універсальні – стиснутий кулак на адресу опонента (знак погрози) чи, наприклад, знизування плечима (знак здивування), співрозмовник опирається головою на долоню (знак нудьги). Національні жести – “ОК” – кільце, утворене пальцями руки: в англійських країнах означає “все гаразд”, у Франції інтерпретується як “нуль”, “нічого”; в Японії він має значення “гроші”. У деяких країнах Середземномор’я цим символом виражається нетрадиційна сексуальна орієнтація особи (переважно чоловіки) [5, с. 273].

Жести можуть у різних культурах частково співпадати; в одній культурі вони можуть бути моносемічними, а в іншій полісемічними. Так “піднятий вгору великий палець” в українській культурі означає “все чудово”. Цей жест є моносемічним. В Америці, Англії, Австралії він використовується у двох значеннях: 1) при “голосуванні” на дорозі; 2) “все чудово”. Цей самий жест у Греції використовується як неввічливе прохання перервати розмову (“замовкнути”). До комунікативного дисонансу можуть призвести перш за все полісемічні жести, значення яких обумовлено національними особливостями та культурними традиціями певного етносу. Добре відомо, що кивки головою в Болгарії мають антонімічне значення до звичних нам “так”/“ні”; в Італії та Греції нахил голови вперед означає ствердження, а назад – заперечення; потирання вказівним пальцем носа у французів означає “обережно”, у голландців – “ти нетверезий” [4, с. 90].

Жест рукостискання є полісемічним, якщо розглядати його як той, який використовується для привітання при зустрічі/прощанні, при поздоровленнях чи на знак укладення певної угоди. Мета рукостискання у демонстрації доброї волі. Та можна говорити про моносемічність жесту, розглядаючи його особливості у контексті різних культур. В Японії, наприклад, прийнято вважати, що рука відображає душу особи. Таким чином рукостискання двома руками означає, що ваші почуття йдуть від щирого серця. В корейській, китайській та тибетській культурах при рукостисканні потрібно використовувати дві руки, або, у крайньому випадку, подається права рука, а ліва підтримує праву в районі ліктя з боку плеча (знизу). Використання однієї руки, особливо лівої – знак неповаги у цих культурах. У мусульманських країнах не допускається рукостискання між чоловіком і жінкою, що є цілком прийнятним у Західних культурах, особливо під час ділових зустрічей [7].

Різним народам притаманна різна частота, інтенсивність жестикуляції. Спостерігаючи за спілкуванням людей під час кругосвітньої подорожі, англійський психолог М. Аргайл встановив, що в середньому упродовж годинної розмови фін вдається до жестикуляції один раз, італієць – 80, француз – 120, а мексиканець – 180 [2].

Міміка – зміни у виразі обличчя особи, які можна спостерігати

ти в процесі спілкування. Вона вважається надзвичайно важливим елементом невербальної комунікації. Вираз обличчя, його міміка свідчать про характер людини, її настрій, налаштованість на співрозмовника іноді більше за слова. “Кам’яний” вираз обличчя настожує, викликає психічний дискомфорт і небажання спілкуватися. Вирішальним фактором при цьому виступають культурні традиції. Якщо відповідно до норм культури мужчина не повинен публічно проявляти страх, відкрито плакати, йому доведеться стримувати свої емоції, щоб не бути осудженим громадською думкою. Ось чому важко зрозуміти почуття японців, серед яких і до цього часу поширене обличчя-маска. Французам, італійцям, іспанцям навпаки притаманна рухлива міміка, а фінни обличчям реагують значно стриманіше. Мімічні рухи можуть мати в різних народів відмінне значення: українці підморгують, аби на когось чи на щось звернути увагу, натякнути, покепкувати; англійці ж (чоловіки) таким мімічним жестом супроводжують вітальні фрази або й уживають його замість вітання, а в багатьох східних культурах підморгування вважається поганою звичкою і може образити людину [4, с. 89-90].

Суттєвим елементом кінесики є поза – розміщення тіла та рухи, які особа використовує під час комунікації. Це одна із найменш підконтрольних свідомості форм невербальної поведінки, тому, спостерігаючи за нею, можна отримати вагому інформацію про стан особи. З пози можна робити висновок чи напружена особа, чи розкута, налаштована на розмову чи хоче якнайшвидше піти [10, с. 48-49].

У різних культурах існують певні традиції щодо розміщення тіла у просторі. Якщо в Японії соціальну та культурну значущість має покірлива поза і не заведено сидіти, заклавши ногу на ногу, чи схрестивши їх, то у США в певних комунікативних ситуаціях не є осудливим покласти ноги на стіл перед співбесідником.

Отже, усі елементи кінесики допомагають розкрити повністю змістовий бік інформації, що можливе лише за умови цілковитого розуміння учасниками комунікативного процесу значення знаків, які використовуються. Одна із спроб розробити уніфіковану систему невербальних знаків належить К. Бьордвістлу. Розробляючи методологічні проблеми цієї сфери, учений запропонував виокремити одиницю рухів тіла. Основний висновок зроблено на основі структурної лінгвістики: рухи тіла поділяються на одиниці, згодом з яких утворюються більш складні конструкції. Сукупність одиниць становить своєрідний алфавіт рухів тіла. Найбільш дрібною семантичною одиницею прийнято вважати “кін” чи “кінему” (по аналогії із фонемою у лінгвістиці). Із кінем утворюються “кінеморфи” (дещо схоже до фраз), які і сприймаються у ситуації спілкування.

На основі пропозиції К. Бьордвістла були складені свого роду “словники” рухів тіла у різних культурах. Але сам учений прийшов

до висновку, що поки що побудувати задовільний словник рухів тіла не вдається: саме поняття “кіна” виявилось досить нечітким та су-перечливим.

Окрім цього було зроблено спроби побудувати словник жестів. К. Бьордвістл запропонував поділ людського тіла на 8 зон: обличчя, голова, права рука, ліва рука, права нога, ліва нога, верхня частина тіла, нижня частина тіла. Суть побудови словника зводиться до того, щоб одиниці – “кіни” – були пов’язані із певними зонами, тоді і можна отримати “запис” рухів тіла. Але разом з тим нечіткість одиниці не дозволяє вважати цю методика запису достатньо надійною [1, с. 98].

Дещо схожа за принципом методика була запропонована для вивчення виразів обличчя, міміки. Загалом в літературі подано більше 20000 описів виразів обличчя. Щоб якось їх класифікувати П. Екманом запропонована методика за назвою FAST (Facial Affect Scoring Technique). У основі лежить принцип поділу обличчя на три зони горизонтальними лініями (очі, лоб, зона носа, рот і підборіддя). Далі виокремлюються 6 основних емоцій, які найбільш часто виражаються за допомогою мімічних засобів: радість, гнів, подив, відраза, страх, сум. Фіксація емоцій “за зоною” дозволяє реєструвати більш-менш чітко мімічні рухи [1, с. 99].

Проксеміка – просторова психологія – термін для аналізу закономірностей просторової організації комунікативного процесу, а також вплив дистанції між співрозмовниками на характер спілкування. Американським психологом Е. Холлом запропоновано особливу методика оцінки інтимності спілкування на основі вивчення організації його простору. Учений зафіксував норми наближення до співрозмовника, притаманні американській культурі (зони спілкування): 1) фізична зона (від безпосереднього фізичного контакту до 40-45 см.). В неї допускаються лише дуже близькі особи і будь-яка спроба порушити цей простір викликає негативну реакцію. Делікатність, вміння витримувати дистанцію – обов’язкова умова успішного спілкування; 2) особиста (персональна) зона (50-120 см.). Це зона спілкування добре знайомих та зацікавлених один в одному партнерів; 3) соціальна зона (120-260 см.) – зона спілкування із більшістю осіб. Сила індивідуального психологічного впливу в цій зоні є значно слабшою; 4) суспільна (публічна) зона (більше 260 см., коли вже не важливо, хто саме є перед нами). Це зона спілкування доповідача з аудиторією. Кожна із цих зон притаманна особливим ситуаціям спілкування [8, с. 108-109].

Хронеміка – це використання часу у невербальному комунікативному процесі. Для спілкування час є не менш важливим фактором, ніж слова, пози, жести та дистанції. Сприймання та використання часу є частиною невербального спілкування і досить суттєво відрізняється у різних культурах. Дослідження хронеміки різних культур

дозволяють виокремити дві основні моделі використання часу: монохронну і поліхронну.

У контексті монохронної моделі час уявляють у вигляді дороги або довгої стрічки, поділеної на сегменти. Цей поділ часу на частини призводить до того, що особа в даній культурі надає перевагу одночасно займатися лише однією справою, а також розподіляє час на справи та емоційні контакти. У контексті поліхронної моделі немає такого чіткого поділу; особа може займатися декількома справами одразу. Час у таких культурах сприймається у вигляді спіральних траєкторій, які пересікаються або у вигляді круга. Крайнім випадком є культури, в мові яких взагалі немає слів, які стосуються часу (наприклад північноамериканських індіців).

Хронеміка також вивчає ритм, рух та розрахунок часу у культурі. Так у великих містах зазвичай ходять по вулиці швидше, аніж у селах.

Різні культури використовують формальні та неформальні види часу. Неформальний час пов'язано із нечітким відліком: “через деякий час”, “пізніше”, “у другій половині дня”. Відлік формального часу здійснюється з точністю: “на другу годину”, “завтра о 15:30”. Однією із найчастіших перешкод у міжкультурній комунікації є ситуація, коли один співрозмовник оперує формальним часом, а його опонент, який належить до іншої культури, – неформальним. Перший приходить на зустріч о другій годині дня, а другий – приблизно о другій половині дня, якщо приходить взагалі [10, с. 52]. Наприклад, італійці, маючи інше уявлення про час, ніж американці, не приходять на призначені зустрічі вчасно. В Мілані точність означає запізнення на 20 хвилин, в Римі – на пів години, а на Півдні Італії – на 45 хвилин [8, с. 125].

Гаптична (тактильна) комунікація – це здійснення спілкування через дотики. У одній групі культур дотики надзвичайно поширені, у інших – зовсім відсутні. Культури, які належать до першого типу – контактні, до другого – дистантні. До контактних культур належать латиноамериканські, східні, південноєвропейські. Так араби, євреї, жителі Східної Європи і середземноморських країн використовують дотик у спілкуванні досить активно. На відміну від них жителі Північної Америки, азіати і жителі Північної Європи належать до низькоконтактних культур. Представники цих культур надають перевагу знаходитись на відстані від співрозмовника, при цьому азіати на більшій дистанції, ніж жителі Північної Америки та Північної Європи. Німці, англійці та інші англосаксонські народи рідко використовують дотики у спілкуванні.

В азіатських культурах через дотик передаються, окрім іншого, відчуття патрунування та переваги. Дотик до плеча чи спини в них означає дружбу. В арабських і деяких східноєвропейських країнах

вираження відчуття дружби передається через міцні обійми. Серед мусульман обійми сприймаються як вираження мусульманського братства. У тактильній комунікації існують певні заборони: в азіатських культурах не можна доторкатись до голови співрозмовника, що розглядається як образа [10, с. 49-50].

Під час бесіди тактильні контакти активно використовують представники південних народів, хоча у великій кількості культур дотики використовують мінімально. Так в Англії співбесідники рідко торкаються один одного: на основі підрахунків було виявлено, що пара за ресторанним столиком упродовж години здійснює в Парижі в середньому 110 взаємних дотиків, в Америці – близько восьми, а у Лондоні – жодного [4, с. 89].

Тактильні контакти часто виступають метакомунікативними маркерами окремих фаз спілкування. Особливо вагоме значення вони мають на початку і вкінці бесіди. Найбільш поширеним серед них є рукостискання – символ довіри та знак поваги. Кожна нація має свої традиції рукостискання: у США воно тверде і руку тиснуть 2-3 рази; у Німеччині – це один твердий потиск; у Франції та Бельгії рукостискання легке й швидке. В арабських країнах чоловіки часто, перш ніж привітатися, накривають руку одягом. Тут при зустрічі обіймаються, злегка торкаючись щоками та поплескуючи один одного по спині і плечах. У Японії прийнято, вітаючись, вклонятися, а в ряді країн неодмінним елементом привітання є обійми та поцілунок [4, с. 89].

Таким чином, володіння невербальними засобами комунікації та знання їх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності індивіда у сучасному глобалізованому світі. Опанування іншомовною вербальною системою спілкування, тобто іноземною мовою повинне доповнюватись опануванням навичок невербального спілкування для того, щоб сприяти більш ефективній та безконфліктній комунікації між представниками різних країн.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект пресс, 2000. – 376 с.
2. Все об этикете. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 9.02.2009: <<http://school71.kubannet.ru/FRESH/content/image/hrist5.htm>>. – Заголовок з екрану. – Мова рос.
3. Кинесика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.02.2009: <<http://ru.wikipedia.org/wiki/Кинесика>>. – Заголовок з екрану. – Мова рос.
4. Корнева Л.М. Невербальні засоби в міжкультурній комунікації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.02.2009: <http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/knp49_1/knp49_1_8890.pdf>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.
5. Красавский Н.А. Обучение невербальному типу общения на заня-

тиях иностранного языка. // Теория и практика построения современных образовательных технологий. Тез. докл. научной конф. – Волгоград, 2002. – С. 272-275.

6. Невербальное общение. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 9.02.2009: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Невербальное_общение>. – Заголовок з экрану. – Мова рос.

7. Рукопожатие. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 9.02.2009: <<http://ru.wikipedia.org/wiki/Рукопожатие>>. – Заголовок з экрану. – Мова рос.

8. Скворцова В.Н. Профессиональная этика: Учебное пособие. – Томск: Изд-во ТПУ, 2006. – 180 с.

9. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000. – 259 с.

10. Фалькова Е.Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях: Методическое пособие. – СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 77 с.

11. Шамне Н.Л. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации. – Волгоград, 1999. – 208 с.

12. Cui G., Awa N.E. Measuring intercultural effectiveness: an integrative approach // *Inter. J. of Intercultural Relations*. – 1992. – 16, 3. – P. 33-48.

13. Dinges N.G., Baldwin K. Intercultural Competence. A Research Perspective // *Handbook of Intercultural Training (2nd edn) / Landis D., Bhakat R.S. (Eds)*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 1996. – P. 107-123.

14. Jandt F.E. *Intercultural Communication: an Introduction (3rd edn)*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2001. – 438.

15. Jansen D.E. Intercultural communication in engineering: a research programme to investigate the cultural influences in the negotiation of engineering projects // *World Trans. on Engng. and Technology Educ.* – 2002. – 1, 1. – P. 7-12.

16. Kealey D. The Challenge of International Personnel Selection // *Handbook of Intercultural Training (2nd edn) / Landis D., Bhakat R.S. (Eds)*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 1996. – P.81-105.

17. Korhonen K. Intercultural communication through hypermedia // *Proc. 5th Nordic Symp. on Intercultural Communication*. – Göteborg, Sweden, 1999.

18. Paige M.R. Intercultural Trainer Competencies // *Handbook of Intercultural Training (2nd edn) / Landis D., Bhakat R.S. (Eds)*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 1996. – P. 148-163.

19. Pojatos F. *Gesture Inventories: Fieldwork Methodology and Problems // Nonverbal Communication, Interaction and Gesture*. – Paris – New York, 1981. – P. 371-399.

20. Schneider S.C., Barsoux J.L. *Managing Across Cultures*. – London: Prentice Hall, 1997. – 311 p.

21. Social meanings of eye contact. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 12.02.2009: <http://en.wikipedia.org/wiki/Eye_contact#cite_note-12>. – Заголовок з экрану. – Мова англ.

22. Woodall W. Relationship between verbal and nonverbal Communication // Nonverbal Communication. The unspoken Dialogue. – New York – London – Tokyo, 1996. – P. 135-187.

УДК 003.03: 81/001.4

Н.В. Романова,
Херсонський державний університет,
м. Херсон

ГРАФІКА ЯК СПОСІБ УНАОЧНЕННЯ ЕМОТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ПЕРЕКЛАДАЧА (на матеріалі давньовірхньонімецьких текстів молитви “Отченаш”)

У статті аналізується латинська графіка германської письмової пам'ятки релігійного характеру в межах енергетичної емотіології.

The article analyses the Latin graphica of Germanic writing monument of the religious character in the framework of energetics emotiologie.

У річищі лінгвістичної парадигми знань графіку розглядають як сукупність/систему засобів для матеріального втілення фонем і їх сполук [22, с. 29; 23, с. 42, 66], “письмові чи друковані знаки, що відбивають звуки мови, інтонацію і т.ін.”, “зображення живої мови письмовими знаками” [8, с. 477]. Ідеться, таким чином, про диференціацію звуків і водночас про їхню інтеграцію у потоці писемної мови, сприйманих зором, розташованих у певній лінійній послідовності на площині, відтворюваних у просторі й збережених у часі, про механізм реалізації звукової комунікативної взаємодії на кшталт ‘ідеальне-матеріальне’, ‘первинне-вторинне’, ‘несвідоме-свідоме’, ‘живе-неживе’, ‘активне-пасивне’, ‘вихідний продукт-кінцевий продукт’, ‘чужий зразок-власна копія’, ‘продуковане-трансформоване’, ‘вимовлене-записане’, ‘абстрактне-конкретне’, ‘акустичне-візуальне’, ‘вокальне/ консонантне-позиційне’, ‘наголошене-ненаголошене’, ‘гомогенне-негомогенне’, ‘сигнальне-знакове’, ‘дискретне-цілісне’, ‘суб’єктивне-об’єктивне’, ‘типове-нетипове’, ‘фізичне-креативне’, ‘цільове-вчинкове’, ‘оціннісне-адаптоване’, ‘емоційне-емотивне’, ‘інформаційно-енергетичне-лінгвокогнітивне’, ‘фонетичне-фонологічне’, ‘індивідуальне-соціальне’, ‘соціальне-психологічне’, ‘біопсихічне-фізіологічне’, ‘тонко енергетичне-грубо енергетичне’ тощо. Отже, вивчення графіки як синтезної цілісності